

A vitamódster alapkérdései

„A pluralizmus feltételezi és kikényszeríti a nevelésügy társadalmisítását, meghatározott értelemben vett piacositását, valamint az *egyezkedésre, a megegyezés* keresésére alapozott oktatáspolitikai kialakulását.” (Köznevelés, 1989/11. sz. 9. o.)

Mihály Ottó

A vita fogalma

A vita fogalomjegyei széleskörűek. Leegyszerűsítve: a vita két vagy több személy szellemi küzdelmét jelenti, melynek középpontjában valamely kérdés és probléma eldöntése áll. A vitatkozók *tényeket* világitanak meg. Ezekhez részadatokat gyűjtenek, melyeket újra és újra kiegészítenek. Ha a tények nem felelnek meg a valóságnak, a vitatkozók helyesbítéseket végeznek. Az elévült, az összefüggéseket és igazságtartalmakat nem erősítő, a megbízhatatlan ismereteket tartalmazó adatokat cáfolják, majd elvetik. A vitában annak lesz igaza, aki megbízható, időtálló, a közösségek szempontjából fontos tényeket tud felvonultatni, s aki tévedéseit képes felülvizsgálni és korrigálni.

Helyes *ítéletek és következtetések* azok a vitaelemek, amelyek szükségesek, hogy az egyén, csoport, közösség a szellemi szembeállítás során sikeresen vegye fel ellenlábasával a küzdelmet. Az eredményes szereplés akkor következik be, ha a vitatkozók pontosan, érthetően, világosan *fogalmazzák meg ítéleteiket* (kifejezéseiket). Felkészültségre, gyors reagálásra van szükség, hogy az *állításokat* és *tagadásokat* szembesíthessék.

Új *igazságok* érvényességének bizonyítására kerül sor a vitában. Különösen jelenünk társadalmában van nagy igény az *innovatív* törekvésekre. Kovács Sándortól idézünk: „A *nevelési innováció* az iskolában éri el az eredetileg célba vett viszonyokat. Tartalmába és terjedelmébe sorolható minden szándékos törekvés, amely gazdagító változtatást okoz a nevelés-oktatás rendszerében, a növendékek eredményeiben, jellemének gyarapításában, a pedagógus hozzáértésében, az iskola működésében.” *A vita* olyan nevelési-oktatási módszer, mely a társadalomban, az iskola megújulási céljaiban az összes módszer közül a leghatékonyabb. A gyerekek és az ifjak a vitában is a valóság kritikai-bírói vizsgálatára készülnek fel. Az iskola világában a tanulók vitatkozás közben ne azt nézzék, ki mit szól álláspontjukhoz, s kinek nyerik vagy veszítik el rokonszenvét. Ha véleményüket a vitapartner érvei elbizonytalanítják, ne sértődjenek meg. A legtöbb ellenérvből új ötlet és új szempont kapható, mely lehetőséget biztosít, hogy tanítványaink társaik szemével, szemléletével vizsgálják meg a vitatott témát. A vita gazdagító változást okoz a diákok jellemében, mert bátorságra, küzdelemre, gondolkodásra, jó modorra, igazságkeresésre nevel. S arra, hogy a problémákat saját és mások életében felismerjék és megoldják. Az iskola feladata, hogy a vita módszerével *tárgyilagossá* *bedílitottságot* alakítson ki a tanulóknál (tényekre koncentráció, higgadt reagálás, logikus és indulatmentes érvelés, autonóm döntés, tartózkodás az érzelmességtől és az agresszivitástól, józan észre támaszkodás, rugalmas és variabilis gondolkodás, az adott témára koncentráció). A vita módszerével keresett új igazságok bizonyítására, a vitatémával való azonosulás attitűdjére, kongruenciára, őszinteségre, mások elfogadására, empatikus megértésre, nyílt légkörre van szükség.

A Szalai Katalin szerint a vita *kollektív alkotó tevékenység*, célja „a leghelyesebb megoldások közös keresése, kutatása”. Ilyen értelemben a vita szellemi munkával létrehozott tudati tartalmat jelent (fogalom, képzet, ítélet, vélemény, állásfoglalás).

Az eredményes vitához szükséges: a tehetség igénybevétele, a képességek mozgósítása, a személyes erőfeszítés; újat létrehozó, a meglévőt javítani akaró szándék, a tervező, szervező, a végrehajtó tevékenység. Kiemelt jelentőségük a viták lefolytatásában: a nyelvi kommunikációs képesség, a folyamatosan megszerzett és aktív állapotban tartott — kiegészített és tovább fejlesztett — tudás és műveltség. A vitákban újra és újra megmérettetik a tanuló és a pedagógus, de ugyanakkor számukra élményt és felelősségvállalást is jelent a vita, melyben jelentős helyet foglal el az érdeklődés, a kíváncsiság, a megismerési vágy, a dús fantázia és a szerkesztőképesség, a független véleménymondás, az új utak keresése, a feladatok alkotó jellegű megoldására törekvés. Az *alkotó jellegű* (megoldásokra összpontosított) tanulói vitában elemi fokon megtalálható a problémaérzékenység, a könnyedség (az asszociációs-, az ötletalakító-, a kifejezőképesség). A divergens gondolkodás a *rugalmasságot* biztosítja a vitában (kezdeményezés, adaptálási képesség, új megoldások keresése). Az *eredetiség*, a személyiség szuverén jegyeinek érvényesítését jelenti. Az „átfogalmazás képessége” megköveteli a vitatkozó gyerektől és fiattól, hogy az adatokat, szituációkat, kapcsolatokat, összefüggéseket másképpen, más szempontok szerint értelmezzék, mint korábban.

A vita célja

Az *alapvető* célok közül kiemelendő:

— a *mindennapok* (hétköznapi) vitáiban a tanulók ismerjék fel az egyén gondjait, a közösség nehézségeit;

— a társadalom leglényegesebb problémáit képesek legyenek észrevenni és figyelemmel kísérni;

— tanulják meg növendékeink a *közösségi* — közéleti *vitatechnikákat*;

— a vita legyen kellően *motivált*;

— vitatkozás keretében a gyerekek és a fiatalok szerezzenek megbízható *ismereteket*, formálódjon magatartásuk és viselkedésük, éljék és alakítsák a közösség *demokratizmusát*; Zrinszky László írja: „A vita értelme, nyílt, meghirdetett *célja* az, hogy ütköztesse az eltérő nézeteket, s az a vita tekinthető eredményesnek, amelyben az ütközés valóban végbemegy, és az igazabb, helyesebb álláspont győz.”

A vita céljai *pedagógiai helyzetekben*:

— tisztázzák a *téves nézeteket*;

— a vitában jusson érvényre az *igazság*;

— a tanulók kontrollálják *nézetüket*, képesek legyenek a mások álláspontját (igazát) elfogadni;

— a *szellemi küzdelem* megszervezése: eltérő vélemények ütköztetése, nézeteltérések tisztázása;

— biztosítsa a tanulók számára a mélyebb *összefüggések* megkeresését;

— a vitában a gyerekek és ifjak végezzenek *gondolkodási műveleteket*;

— a tanítványok *tudásának gyarapítása*;

— a diákok kapjanak *modellt* a helyes vitatechnikákra;

— segítse elő az *osztályközösség* problémáinak felszámolását, az előttük álló feladatok előkészítését, végrehajtását és értékelését;

— a tanulók a legkényesebb kérdésekkel való szembesülés közben is *etikus magatartást* tanúsítsanak.

— „A vitának nagy szerepe van a *döntések*, határozatok meghozatalában. Ha a *határozat előtti* vita helyes volt, akkor többnyire a *döntés*, a határozat is jó lesz. Szerepe van a *végrehajtásban* is, mert nagy a különbség aközött, ha valaki egy határozatot csak azért hajt végre, mert kötelező, vagy azért, mert annak helyességéről, igazáról meg van győződve” — olvashatjuk dr. Takács Ilona „Emberismeret, önismeret” című könyvében.

A feltételek biztosítása

1. A vitatandó téma akkor tölti be szerepét a pedagógiában, ha részben *ismert*, részben *ellentmondásos* tényeket, eseteket, adatokat, eseményeket, gondolatokat tartalmaz. Az egyértelműségek megvitatása felesleges, visszaélést jelent a résztvevők természetes önmegvalósító szándékával.

2. Nem lesz a vita érdekes a tanulók számára, ha minden mozzanatát megtervezi a pedagógus. A *spontán* lehetőségek aktivitásra készítetik a diákokat. A váratlan helyzetek újra és újra felkeltik a figyelmet és az érdeklődést. Gyorsan kell átgondolni mondandónkat, reagálási módunkat. Nincs idő hosszabb ideig tartó mérlegelésre, fontolgatásra, mégis reális megítélés és viselkedés várható el a vitapartnerektől. A *szélsőséges spontaneitás* azonban nem kívánatos: felületességet vált ki a növendékekből: bizonytalanságot, határozatlanságot, rendszertelenséget szül, aszociális-agnasztikus törekvéseket erősít fel.

3. A *tudatos vita* feltétele, hogy a tanulók előre ismerjék a vita témáját, a leglényegesebb kérdéseket és problémákat. Ezek ismertetése a tudatos felkészülés előkészítését jelentik. A diákok ebben az esetben egyéni elképzelések alapján szereznek érveket igazuk megvédésére. Elgondolják, milyen ellenérveket sorakoztatnak fel vitapartnereik véleményük megcáfolására. Több variációjú tervet készítenek, hogy egy-egy szituációban kritikai észrevételeik találóak és igazak legyenek.

4. Az *életkori jellemzők* figyelembevétele nagy mértékben elősegítheti a vita sikerét. Az általános iskola *alsó tagozatában* még ritkán alkalmazható a vita módszere. Időben és elmélyültségben a fokozatosság elvének figyelembevétele vezethet célhoz. Vastagh Zoltán írja: „*Játékos vitabelyezetben*... minden gyermeknek módot kell adjunk, hogy önmagáról és az osztály (a többiek) tevékenységéről, viselkedéséről szóljon, szólhasson. Sokkal inkább az erre szánt időt és a kellő hangulat biztosítását kell terveznünk, nem annyira a felszólalások és témák rendjét. Az éppen adódó (esetenként rugalmasan alakított) témákban „szemmel láthatóan” kikívánczozik egyesek megszólalása, vagy éppen olyanok szóra bírása, akik kerülnék a gondolatközlést.” A *felső tagozatban* már — a tanulók életkori sajátosságaiból következően (önállóságra törekvés, a kritika iránti igény erősödése, az ismeretek kiszélesedése, az igazság szervenvelyes keresése és képviselése, a személyiségjegyek megerősödése) — alkalmazható a vita módszere. *Eredményessége* azonban függ a vitára alkalmas *léggör* megteremtésétől, e módszerrel feldolgozható tananyagtól, nevelési helyzetek biztosításától.

5. A tanulók ismerjék a *vita szabályait*. Tudják, mi a vita célja, s mi lehet a várható eredménye. A pedagógiai hatás felerősödik, ha konkrét esetek kapcsán kerül sor a szabályok ismertetésére. „Nem kikerülhetetlen, hogy a pedagógus úgy vezesse a gyerekeket a gondolatmenet során — írja dr. Bernáth József —, mintha olyan labirintusban vagy alagútban lennének, melynek világító végpontját csak ő láthatja hosszú időn át.” Ezért a *stratégia* fontosabb lépéseit is ismertesse meg a szaktanár.

A helyes vitatkozás *hat szabálya*:

- csak olyasmin szabad vitatkozni, amin *érdemes*;
- a vita tisztasága és demokratizmusa *egyenjóságot* követel minden résztvevő számára;
- a vita nem tűri az *agresszivitást*, nem *fajulhat személyeskedéssé*;
- a vita nem személyek vetélkedése, hanem *eltérő álláspontok*, eszmék, felfogások szembesítése;
- az elviselhetetlen *kioktatás* mellőzendő a vitában;
- *bátorságra* van szükség: félelem nélkül és *felkészülten* vegyen részt minden tanuló a vitában.

6. Pedagógiai-pszichológiai feltételek:

- motiváció, ösztönzés és beállítódás a vitára;
 - problémák szisztematikus feltárása;
 - tanulói aktivitás biztosítása;
 - objektivításra törekvés;
 - együttműködés létrehozása az egy álláspontot képviselők között;
 - álláspontok kialakítása: alkotó, kritikus, önálló gondolkodás útján;
 - lehetőségteremtés, hogy a pedagógussal szemben is képviselhesék a tanulók véleményüket (ellenvélemény). S. A. Amonasvilitől idézünk: „Azt mondják, a vita forrja ki az igazságot. A pedagógus a legkomolyabb és a legértékesebb „ellenfél” az osztályban, a vele folytatott vita segíti a képességek fejlődését és aktivizálódását.”
 - A vitamódszerrel a tanítási-tanulási feladatok valóra váltása biztosítható (előkészítés a munkára; az új ismeretanyag, tevékenység megismertetése, rögzítése, alkalmazása, gyakorlása, ellenőrzése, értékelése).
- ## 7. A feltételek megteremtése a vélemények kicserélésére, a nézetek ütköztetésére:
- a kérdések világos, érthető, egyértelmű megfogalmazása;
 - a tanulók legyenek képesek véleményük érthető és logikus kifejtésére;
 - jártasság, készség, képesség az álláspont megvédésére;
 - vitakultúra;
 - társak (más emberek) nézeteinek tolerálása;
 - a tanulók engedjék magukat logikus érvekkel meggyőzni;
 - a vita áttekintése és összefoglalása;
 - a helyes, igaz nézetek, álláspontok győzelme;
 - a jó hangulat és a humor biztosítása.

A pedagógusok feladata, hogy a vitában felhasználják a tananyag, a tanulók olvasmányai, a közösség humoros szituációi, a tömegkommunikáció és a művészetek által nyújtott élmények — iskolai és iskolán kívüli — hatások humoradta lehetőségeit. A tanulók derűvel, vidámsággal, nevetéssel, pedagógus iránti ragaszkodással, iskolaszerezzel, személyiségük nyitottságával, kreativitással reagálnak a humorra. Egyetértünk Zsolnai Józseffel és Zsolnai Lászlóval, akik e kérdésről így vélekednek: „A pedagógiai alaphelyzet kívánja a vidámságot, hiszen a tét az öröm, a boldogság, az élet. Ezért az iskolának alapvetően vidám helynek, a „vidámság házának” kellene lennie.” A humor a hibákat, hiányosságokat, melléfogásokat, esetlenségeket leplezi le, de ezt nem sértően, hanem megértően teszi. A jól vezetett vitában a kedves kötődés, ugratás, jóakarató tréfálkozás is előfordul. Mindez azonban visszajára fordul, ha az osztályközösségnek nincs helyes „zsinórmértéke”.

8. Az egyik legfontosabb feltétele a vitának a *demokratizmus*, melyben érvényre jut a megnyilatkozás joga, a vélemények tiszteletben tartása, alkalmazkodás a vitahelyzethez, megértő magatartás, figyelem, érdeklődés mások nézeteivel szemben.

Felhasznált irodalom

- [1] Kovács Sándor: Innováció az iskolában. Pedagógusképzés és iskolai innováció I. Pécs JPTE. 1986. 26. l.
- [2] Dr. Gergencsik Eszter: Kreativitás és közösség. Tankönyvkiadó, Bp., 1987. 16—17. l.
- [3] A. Szalai Katalin: Hogyan döntene? OOK. Veszprém, 1986. 45. l.
- [4] Zrinszky László: A politika tanítása — tanulása. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1986. 189. l.
- [5] Dr. Takács Ilona: Emberismeret, önismeret. Népszava Kiadó, Bp., 1983. 141—155. l.
- [6] Vastagh Zoltán: A nevelésmódszertan alapjai. Pedagógia II. Tankönyvkiadó, Bp., 1980. 151. l.
- [7] Dr. Bernáth József: Iskola és önművelés (2. kiadás). Tankönyvkiadó, Bp., 1982. 101. l.
- [8] S. A. Amonasvili: Az iskolai értékelés nevelő hatása. Tankönyvkiadó, Bp., 1987. 145—146. l.
- [9] Zsolnai József—Zsolnai László: Mi a baj a pedagógiával? Bp., 1987. 125. l.